

ritur. De bonis autem transgressorum, laicorum scilicet, atque etiam clericorum qui sine honore sunt, id decernimus servandum, ut qui deinceps hoc fortasse commiserint, inde cuncta damna terræ nostræ, vel his qui mala pertulerint, sarciantur; ut recte doleat, et dignitatem se amisisse nobilium, et prædia facultatum, cuius maligna vel timida factio, nec lædentem repulit hostem, nec se ostendit in adversariorum congressionem virilem. Nam et si quilibet infra fines Hispaniæ, Galie, Galliciæ vel in cunctis provinciis quæ ad ditionem nostri regiminis pertinent, scandalum in quacumque parte contra gentem vel patriam nostramque regnum, vel etiam successorum nostrorum moverit, aut movere voluerit; dum hoc in vicinis locis partibus iuxta numerum militum suprascriptum nuntiatum extiterit, aut etiam specialiter quisquis ille a sacerdotibus, clericis, ducibus, comitibus, iudicibus, vicariis vel quibuslibet personis iuxta ordinem suprascriptum admonitus fuerit, vel ad suam cognitionem quocumque modo pervenerit, et statim ad vindicationem aut Regis, aut gentis et patriæ, vel fidelium præsentis Regis contra quem ipsum scandalum excitatum extiterit, non citata devotione currerit, et præstitum se in eorum adiutorio ad destruendum exortum scandalum non exhibuerit; si episcopus vel quilibet fuerit ex clero, aut fortasse ex officio palatino, in quocumque ordine sit constitutus, vel cuiuslibet persona fuerit dignitatis, aut fortasse inferior huius infidelitatis implicatus scelere, non solum exsilio relegatur, sed de eorum facultatibus quidquid censura legis exinde facere vel iudicare voluerit, arbitrio illius et potestati per omnia subiacebit. Illos tantum a superioribus capitulis lex ista indemnes efficiat, qui ita ab infirmitate fuerint prægravati, ut progredi aut proficisci in consortio fidelium secundum superiorem ordinem minime possint. Qui vero et si ipsi morbis quibuslibet fuerint præpediti, omnem tamen suam virtutem in adiutorio episcoporum vel clericorum atque fratrum suorum sinceriter pro utilitate regni potestatis et gentis et patriæ fideliter laborantium dirigent. Quod si hoc non fecerint, superiori sententia pariter cum transgressoribus feriantur. Persona autem illa tunc erit a suprascripta damnatione innoxia, dum per idoneum testem convicerit, ita se esse præ ægritudine impossibilem, ut nullum habuisse in tempore præstandi vel proficiscendi vigorem: ut vitium quod ex præteritis temporibus male usque hætenus inoleverat, et severa legis huius censura redarguat, et concursatque unanimis ad sensio quietem plebium et patriæ defensionem adquirat. Data et confirmata lex die kalendarum novembrium anno feliciter secundo regni nostri.

IX. — Flavius gloriosus Vbamba Rex.

De his qui in exercitu, constituto die, loco vel tempore definito non successerint aut refugerint: vel quæ pars servorum uniuscuiusque in eadem expeditione debeat proficisci.

Si amatores patriæ hi proculdubio adprobantur, qui se periculis ultronee pro eius liberatione obiciunt, cur desertores potius non dicantur qui vindicatores eius se esse desistant? Nam quando hi tales voluntarie terram salvaturi credendi sunt, qui etiam admoniti pro liberatione patriæ non insurgunt, dum aut de bellica profectioe se differunt, aut quod peius est, vel remorari contra monita cupiunt, vel destituti contra ordinem proficiscuntur: quum quidam illorum laborandis agris studentes, servorum multitudines tegunt, et procurandæ salutis suæ gratia nec vicesimam quidem partem suæ familiæ secum ducunt: quin potius auctiores volunt fieri fruge, quam corporis sospitate, dum sua tegunt, et se destituunt, maiorem diligentiam rei familiaris, quam experientiam habentes in armis, quasi laborota fructuri possideant, si victores esse desistant. Consulendum est ergo talibus per disciplinam, quos studia utilitatis propriæ non invitant. Vnde id cunctis populis regni

nostri sub generali et omnimoda constitutione præcipimus ut instituto atque præfinito die vel tempore quo aut princeps in exercitum ire decreverit, aut quemlibet de ducibus vel comitibus profecturum in publicam utilitatem præceperit, quisquis ille sive admonitionem cuiuslibet suscipiat, seu etiam ne admonitus qualibet tamen cognitione id sentiat, vel quocumque sibi indicio innotescat, quo in loco exercitus bellaturus accedat, domi ulterius residere non audeat, nec qualemcumque remorationem vel excusationem profecturus exhibeat: sed definitis locis atque temporibus, iuxta quod eos vel iussio principalis monuerit, vel admonitio ducis vel comitis, iudicis, vicarii, seu cuiuslibet curam agentis tegerit, præstitum se unusquisque, ut dictum est, definito loco vel tempore exhibeat. Iam vero si quisquis ille admonitus, vel etiam nec admonitus, et tamen qualibet cognitione sibimet innotescere non nesciat, aut progredi statim noluerit, aut in definitis locis atque temporibus præstitus esse destiterit; si maioris loci persona fuerit, id est, dux, comes, seu etiam gardingus, a bonis propriis ex toto privatus; ex illi relegatione iussu regio mancipetur; ita ut quod principalis sublimitas de rebus eius iudicare elegerit, in suâ persistat potestatis arbitrio. Inferiores sane vilioresque personæ, iudicis scilicet, omnisque exercitus compulsores, vel hi qui compelluntur, si aut in exercitum venire distulerint, aut in loco vel tempore constituto minime occurrerint, vel proficisci neglexerint, seu de expeditione publica quocumque fraudis commento effugiendo se subtraxerint, non solum ducentorum flagellorum ictibus verberati, sed et turpiter decalvatione sædati, et insuper singulas libras auri cogantur exsolvere, quas principalis potestas cui largiri decreverit, sui maneat incunctanter arbitrii. Quod si non habuerit unde hæc compositionem exsolvat, tunc regni potestati sit licitum huiusmodi transgressorem perpetuæ servituti subiicere: ut quod de eo suisque rebus ordinare decreverit, habeat sine dubio potestatem. Illos sane ab huius legis sententia decernimus innocuos, quos aut principalis absolverit iussio, aut minoris adhuc retinuerit ætatis tempus, aut senectutis vestustas, aut etiam ægritudinis cuiusque grava represserit moles. Si tamen is qui ægritudine fuerit prægravatus, per legitimum testem probare potuerit, quia præ ægritudinis languore in exercitum proficisci nequivit, omnem tamen virtutem rei suæ ipse qui ab ægritudine prægravatus fuerit, secundum legis huius institutionem, in publicis utilitatibus cum duce vel comite suo dirigere non moretur. Nunc vero quia de generali omnium progressionem prædiximus, restat ut de progressorum virtute vel copiis instituta ponamus. Et ideo id decreto speciali decernimus, ut quisquis ille est, sive sit dux, sive comes atque gardingus, seu sit gotus sive romanus, necnon ingenuus quisque vel etiam manumissus, sive etiam quilibet ex servis fiscalibus, quisquis horum est in exercitum progressurus, decimam partem servorum suorum secum in expeditionem bellicam ducturus accedat: ita ut hæc pars decima servorum non inermis existat, sed vario armorum genere instructa permaneat: sic quoque ut unusquisque de his quos secum in exercitum duxerit, partem aliquam savis vel loriceis munitam, plerosque vel scutis, spathis, scramis, lanceis, sagittisque instructos quosdam etiam fundarum instrumentis vel cæteris armis, quæ noviter forsitan unusquisque a seniore vel domino suo iniuncta habuerit, principi, duci vel comiti suo præsentare studeat. Si quis autem extra hanc decimam partem servorum suorum in exercitum progressionem accesserit, omnis ipsa decima pars servorum eius studiose quæsitæ atque descripta, quidquid minus fuerit inventum de hac instituta decima parte servorum in bellicam unumquemque secum expeditionem duxisse, in potestate principis redocendum est, ut cui hoc idem princeps prælargiri decreverit, in eius subiaceat potestate. Quicumque vero

ex palatino officio ita in exercitum expeditionem profectus extiterit, ut nec in principali servitio frequens existat, nec in guardia cum reliquis fratribus suis laborem sustineat, noverit se legis huius sententia feriendum; excepto si eum manifesta languoris ostensio comprobaverit morbidum. Nam si quisque exercituum in eadem bellicam expeditionem proficiscens, minime ducem aut comitem, aut etiam patronum suum sequutus fuerit, sed per patrocinia diversorum se dilaverit, ita ut nec in guardia cum seniore suo persistat, nec aliquem publicæ utilitatis profectum exhibeat, nec ei talis profectio imputanda est, sed superiorum ordinem, quæ de vilioribus inferioribusque personis in hac lege decreta sunt, in semetipsum noverit sustinere. His igitur ordinatis atque compositis, restat ut frenum cupiditati eorum ponamus, quos ad peragenda negotia utilitatis nostræ impingimus. Et ideo nullus dux, comes, iudicis seu quislibet commissos populos regens, accepto beneficio, vel qualibet occasione suæ pessimæ voluntatis, quemquam ex suis subditis de bellica profectioe dimittat, aut admonitiones ipsas quæ fieri debent progressionem exercitus, vel indictionem armorum, sub ista quasi admonitionis occasione interset, unde quemquam illorum militare præsumat. Nam quisquis talia agens pro his, ut dictum est, causis a quolibet aut oblatum quodcumque perceperit, aut ipse quidquam cuiuscumque exegerit; equidem si de primatibus palatii fuerit, et ille a quo tale aliquid accepit, in quadruplum satisfaciatur, et principi pro eo solo quo se munificare præsumpsit, libram auri soluturum se noverit. Minores vero personæ ab honore vel dignitate ingenuitatis privatæ, in potestatem sunt principis redigendæ, ut quod de eis vel de rebus eorum iudicare elegerit, suæ subiaceat modis omnibus potestati.

III. TITVLVS.

DE HIS QUI AD ECCLESIAM CONFUGIUNT.

I. — Ne ad ecclesiam confugiens abstrahatur, nisi armis defensus. — II. Si ad ecclesiam confugiens, dum suis armis defenditur, occidatur. — III. De damno hominem ab ecclesia abstrahentis. — IV. Ut

LIBER X.

DE DIVISIONIBVS, ET ANNORVM TEMPORIBVS ATQVE LIMITIBVS.

I. TITVLVS.

DE DIVISIONIBVS, ET TERRIS AD PLACITVM DATIS.

I. — Ut valeat semel facta divisio. — II. De non revocanda divisione inter fratres, etiam si sine scriptura sit facta, solum si id idoneo teste convincatur. — III. Ut quod a plurimis est a melioribus in divisione est constitutum, a paucis et deterioribus non liceat immutari. — IV. Ut liceat uni hæredi respondere, si ab aliquo petatur, et petere, si causa qualicumque compellitur, si ab aliquo petatur, et petere. — V. Si placitum quis divisionis inrumpat, divisam partem usurpans. — VI. Si vineam aut domum quis in consortis terra construxerit. — VII. Si vineam in aliena terra quis plantet, in qua non habet sortem. — VIII. De divisione terrarum facta inter gotum atque romanum. — IX. De silvis inter gotum et romanum indivisis relictis. — X. Quod ea quæ servus non iubente domino fecerit, excepto quod lex iubet, valere non poterit. — XI. Ut qui terras ad canonem accepit, placitum servet. — XII. De terris quæ definito annorum numero per placitum dantur. — XIII. Si ille qui ad placitum terras accepit, extendat culturas. — XIV. Si inter eum qui dat et accipit terram aut silvam, contentio oriatur. — XV. Ut qui ad excolendum terram accipit, sicut ille qui terram dedit, ita et iste censum exsolvat. — XVI. Ut si goti de romanorum terra quippiam tulerint, iudice insistente, romanis euncta reforment. — XVII. De mancipiorum agnationibus dividendis, atque eorum peculii partiendis et decernendis. — XVIII. Ut peculium et peculiare ad unam intelligentiam habeatur. — XIX. Si pro acceptis rebus promissio non solvatur.

debitor sive reus de ecclesia non abstrahatur, et quæ sunt debita reddant.

I. — Ne ad ecclesiam confugiens abstrahatur, nisi armis defensus.

Nullus de ecclesia ausus sit aliquem violenter abstrahere, nisi ad ecclesiam confugiens armis se fortasse defendere voluerit.

II. — Si ad ecclesiam confugiens, dum suis armis defenditur, occidatur.

Qui ad ecclesiæ porticos confugerit, et non deposuerit arma quæ tenuit; si fuerit occisus, percussor in loco sancto nullam fecit iniuriam, nec ullam calumniam pertimescat.

III. — De damno hominem ab ecclesia abstrahentis.

Si quis de altaribus servum suum, aut debitorem non traditum sibi a sacerdote vel ab ecclesiæ custodibus, violenter abstraxerit; si honestioris loci persona est, ut primum iudici de eo fuerit relatum altario, cui iniuriosus fuit, cogatur exsolvere solidos C. Inferior vero persona det solidos XXX: quod si non habuerit unde componat, correptus a iudice in conventu publice C. flagella suscipiat. Dominus vero servum, sine creditor debitorem recipiat excusatum.

IV. — Ut debitor seu reus de ecclesia non abstrahatur, sed quæ sunt debita reddant.

Eos qui ad ecclesiam vel ad ecclesiæ porticos confugerint, nullus contingere præsumat, sed presbytero vel diacono repetat ut reformet, et seu debitor sive reus qui contugerat, si non meretur occidi, apud repetentem ecclesiæ custos interveniat, ut ei veniam det, et exoratus indulgeat. Quod si debitor aliquis ad ecclesiam confugerit, eum ecclesia non vindicet, sed presbyter aut diaconus debitorem sine dilatione restituat; ita ut ipse qui debitum repetit, nequaquam cedere eum, aut ligare præsumat, qui ad ecclesiæ auxilium decurrit; sed præsentem presbytero vel diacono constituat infra quod tempus ei debitum reformetur. Quia licet ecclesiæ interventus religionis contemplatione concedatur, aliena tamen retineri non poterunt. De homicidis autem, maleficis et veneficis in eorum titulis leges sunt requirendæ.

I. — Ut valeat semel facta divisio.

Valeat semel facta divisio iusta, et nulla postmodum immutandi admittatur occasio.

II. — De non revocanda divisione inter fratres, etiam si sine scriptura sit facta, solum si id idoneo teste convincatur.

Divisionem factam inter fratres, etiam si sine scriptura inter eos convenerit, permanere iubemus, dummodo testibus idoneis comprobetur; et divisio ista plenam habeat firmitatem.

III. — Ut quod a plurimis et melioribus in divisione est constitutum, a paucis et deterioribus non liceat immutari.

Si plures fuerint in divisione consortes, quod a multis et a melioribus iuste constitutum est, a paucis et deterioribus non convenit aliquatenus immutari.

IV. — Flavius Cintasvintus Rex.

Ut liceat uni hæredi respondere, si ab aliquo petatur: et petere, si causa qualicumque compellitur.

Quum priscae legis auctoritate fuerit constitutum, ut is qui ad dicendam causam compellitur, non nisi præsentem eo, qui rei litigiosæ consors est, audiatur: satis

ex hoc petitorum negotia superflue compeximus dilatari, quum ad dicendam causam pro sua unusquisque persona sufficiat. Igitur ne callida oppositione causantis, dum excusatio præstenditur pro consorte, tricennalis obviet annositas petitori; providentissima deliberatione sancimus, ut remota excusatione consortium, tam pro eorum quam pro sua persona, is qui iudicialiter pro communibus rebus fuerit appellatus, respondeat. Nec ullum præiudicium consortis absentia, si cohæres eius iustissime, seu etiam per commentum aut per ignaviam fuerit superatus, incurrat: sed si reparare negotium legaliter intenderit, permittatur. Abrogata denique supra factæ legis tam inconvenientis sententia, hoc salubre decretum per universos regni nostri populos omni decernimus reverentia valitorum. Ac similis etiam ordo servabitur, si unus forsitan ex consortibus quemquam crediderit lite pulsandum.

V.—Si placitum quis divisionis inrumpat, divisam partem usurpans.

Qui placitum divisionis inruperit, et quamlibet partem alienæ portionis invaserit; tantum de suo, quantum de alieno occupavit, amittat.

VI.—Si vineam aut domum quis in consortis terra construxerit.

Si quis, domino nesciente vel consentiente, vineam in consortis terra plantaverit, aut domum fecerit, vel certe si ipse qui vineam plantat, vel domum facit, ignoraverit quod portio sit consortis; dum hoc aut testibus aut iuramento firmaverit, aliud tantum terræ paris meriti domino illi, in cuius terra vineam plantavit, restituat, et qui posuit vineam securus obtineat. Si vero domino contradicente plantaverit, iuste eam perdat qui rem alienam domino contradicente plantavit. Similis etiam et de ædificii forma servetur. Hoc tamen adiciamus, ut si quicumque alteri terram vendiderit aut donaverit sive commutaverit, quæ tamen reperiatur quandoquidem non eius iuris fuisse qui dedit; si ille qui terram ipsam acceperit, in eadem terra domum ædificaverit, aut vineam plantaverit, sive oliveta, hortum vel pomaria fecerit, sive etiam si quid utilitatis ibi aut laboris adiecerit, et dominus terræ illius cui terra ipsa debita fortasse manebat, callidum se servans contestari noluerit, aut fortasse longe commanens id ipsum aut nescierit, aut contestari noluerit, ut in postmodum laboratum ibi auferre aliquid possit: dum hoc ipse cuius eamdem terram esse patuerit, coram iudice propulsaverit, ab auctore qui terram ipsam iniuste alteri dedit, alteram et similem terram in duplo recipiat; et ille qui in eadem terra labores suos exercuit, id quod laboravit nullo modo perdat.

VII.—Si vineam in aliena terra quis plantet, in qua non habet sortem.

Qui vineam in alieni fundi territorio, in quo ipse consors non est, sine permissione domini, sive per vim, aut forsitan domino nesciente vel absente plantaverit, etiam si ei contradictum non fuerit, vineam quam plantavit amittat: quia sufficere ei debet quod ad duplationem rei non addicitur, qui aliena prævaricare dinoscitur.

VIII.—De divisione terrarum facta inter gotum atque romanum.

Divisio inter gotum et romanum facta de portione terrarum sive silvarum, nulla ratione turbetur, si tamen probetur celebrata divisio; nec de duabus partibus goti aliquid sibi romanus præsumat, aut vindicet, aut de tertia romani gotus sibi aliquid audeat usurpare aut vindicare, nisi quod a nostra forsitan ei fuerit largitate donatum; sed quod a parentibus vel vicinis divisum est, posteritas immutare non tentet.

IX.—De silvis inter gotum et romanum indivisis relictis.

De silvis quæ indivisæ forsitan restiterunt, sive gotus sive romanus sibi eas adsumpserit, et fecerit fortasse culturas, statuimus ut si adhuc silva superest, unde paris meriti terra eius cui debetur portioni debeat compen-

sari, silvam accipere non recuset. Si autem paris meriti quæ compensetur, silva non fuerit, quod ad culturam seorsum est dividatur.

X.—Quod ea quæ servus non iubente domino fecerit, excepto quod lex iubet, valere non poterit.

Quidquid servus non iubente domino diviserit vel fecerit, excepto quod lex permittit, firmum non esse iudicemus, si id dominus servi noluerit custodire.

XI.—Vt qui terras ad canonem accepit, placitum servet.

Terras quæ ad placitum canonis datæ sunt, quicumque suscepit, ipse possideat, et canonem domino singulis annis qui fuerit definitus exsolvat, quia placitum non oportet inrumpi. Quod si canonem constitutum singulis annis implere neglexerit, terras dominus pro iure suo defendat: quia sua culpa beneficium quod fuerat consequutus amittit, qui placitum non implese convincitur.

XII.—De terris quæ definito annorum numero per placitum dantur.

Si per precariam epistolam certus annorum numerus fuerit comprehensus, ita ut ille qui susceperat terras post quodcumque tempus domino reformet; iuxta conditionem placiti terram qui accepit, restituere non moretur.

XIII.—Si ille qui ad placitum terras accepit, extendat culturas.

Qui ad placitum terras suscepit, hoc tantum teneat quod eum terrarum dominus habere permiserit, et amplius non præsumat. Quod si terras cultura longius extendisse cognoscitur, et sibi alios ad excolendos agros forte conduxerit, aut plures filii vel nepotes in loci ipsius habitatione subreverint, aut campos quos ei dominus terræ non præstiterat, occupaverit, aut silvam quæ ei data non fuerat propter excolendos agros, aut conclusiones, aut facienda forsitan prata succiderit: quidquid amplius usurpavit quam ei præstitum probatur, amittat, et in domini consistat arbitrio, utrum canon addatur, an hoc quod non præstitit, dominus ipse possideat. Si tantummodo alicui ager sit datus, et data silva vel campus non fuerit, sine iussu domini nihil de silva vel de campo qui agrum suscepit, usurpet.

XIV.—Si inter eum qui dat et accipit terram aut silvam, contentio oritur.

Si inter eum qui accipit terras aut silvas, et qui præstitit, de spatio unde præstiterit, orta contentio, fuerit, tunc si superstitis est ipse qui præstitit, aut si certe mortuus fuerit, eius hæredes præbeant sacramentum quod non amplius auctor eorum dederit, quam ipsi designanter ostendunt. Et sic posteaquam iuraverint, presentibus testibus quæ observentur signa constituent, ut pro ea re deinceps nulla accedat causatio. Si vero consortes eius aut non dignentur iurare, aut forte noluerint, aut aliquam dubietatem habuerint quantum vel ipsi dederint, vel antecessores eorum; ipsi ut animas suas non condemnent, nec sacramentum præstent, sed tota aratra quantum ipsi vel parentes eorum in sua sorte susceperant, persingula aratra quinquagenos aripennes dare faciant; ea tamen conditione, ut quantum occupatum habuerint vel cultum, iuxta quinquaginta aripennes concludant, nec plus quam eisdem mensuratum fuerit aut ortensum, nisi terrarum dominus forte præstiterit, audeant usurpare. Quod vero amplius usurpaverint, in duplum reddant invasa.

XV.—Vt qui ad excolendum terram accipit, sicut ille qui terram dedit, ita et iste censum exsolvat.

Qui acolam in terra sua suscepit, et postmodum contingat, ut ille qui suscepit, quicumque tertiam reddat; similiter sint et illi qui suscepti sunt, sicut et patroni eorum qualiter unumquemque contigerit.

XVI.—Vt si goti de romanorum tertia quippiam tulerint, iudice insistente, romanis cuncta reforment.

Iudices singularum civitatum, villici atque præpositi terras romanorum ab illis qui occupatas tenent auferant, et romanis sua exsequutione sine aliqua dilatione restituant, ut nihil fisco debeat deperire: si tamen eos quinquaginta annorum numerus aut tempus non excluderit.

XVII.—*Flavius Cindasvintus Rex.*

De mancipiorum agnationibus dividendis, atque eorum peculiis partiendis et decernendis.

Providentissimi iustique iuris est, ut formam inveteratæ censuræ quæ ab æquitatis ratione disenti, novellis etiam sanctionibus emendemus; nec immerito prius nascenti causam nos expedit arbitrari, et ita demum legem ponere nascituris. Si enim filius ab utroque parente gignitur et creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui sine patre nullatenus potuit procreari? Hac rationabiliter naturæ lege compellimur agnationem ancillæ, quæ servo alieno coniuncta peperit, inter utrosque dominos æqualiter dividendam. Quod si unus tantum filius ab eisdem parentibus fuerit procreatus, quoniam ambobus dominis modo placito non poterit deservire, idem filius apud matrem usque ad ætatis annum duodecimum educetur, donec ætas eius in exercendis laboribus ferre servitium pubertatis incipiat. Post hæc autem dominus ancillæ dominos servi cui hæc ancilla coniuncta est, pretium ex mediocritate persolvat, quantum idem filius a bonis hominibus valere fuerit estimatus. Similis forma servetur et de cæteris filiis qui impari numero fuerint procreati. Peculium vero movilis rei quod servus et ancilla profligaverint sub uno contubernio constituti, utrique domino decernimus pertinendum. Sane si in fundum alterius domini ad cuius iura idem servus vel ancilla non pertinent, præter ædificium agrumque, vel aliquid quod esse possit immobile a servis tabulis in re mobili fuerit conquisitum, non aliter quam agnationem rem huiuscemodi æqualiter eorum domini sibi debeant vindicare. Quod si unus ex his dominis contubernia famulorum fuerit conatus inrumpere, statim eos separare non differat; ea tamen conditione servata, ut postquam ad dominorum cognitionem contubernia servorum pervenerint, si eos in hoc dominorum voluntas perseverare noluerit, infra anni spatium ipsum contubernium resolvere non morentur. Cæterum si hoc rationabile tempus, quod hæc lege indultum est, negligentia dominorum excesserit, quidquid post expletum annum fuerit procreatum, utrique domini æqualiter inter se sexus, numeri, vel ætatis contropatione noverint dividendum. Quod si super annum tempus excesserit, et hoc unus dominus vel ambo nescierint, quodcumque nasci potuerit, similiter in divisionis æquali portione manebit.

XVIII.—*Flavius gloriosus Recesvintus Rex.*

Vt peculium et peculiare ad unam intelligentiam habeatur.

Sæpe contentionis apice improbos vidimus sinceram intelligentiam desecare, quæ ut refelli possit, compendio brevitatibus ut sic convenit. Omnis ergo res quæ mobilis immobilisque consistit, cuiuscumque fuerit generis sive formæ, aut peculii aut peculiaris nomen habuerit, unius intelligentiæ vim evidentiamque obtineat, ut ex hoc omnis de mobilibus immobilibusque rebus intentio conquiescat.

XIX.—*Flavius gloriosus Recesvintus Rex.*

Si pro acceptis rebus promissio non solvatur.

Si quis terram, vineam aut aliquam rem aliam pro decimis, vel quibuslibet commodis præstationibusque reddendis per scripturam, aut quæcumque definitionem ita ab alio acceperit possidendam, ut ille qui dat, sic sub alicuius exsolutionis debito det, ne videatur ius rei suæ amittere voluisse, quidquid debet qui rem accipit,

etiam sine sollicitudine domini ipse sollicitus reddat. Nam quamvis consuetudo vel promissio exoluta non fuerit, de rebus suis pars domini excludi non poterit, quia non voluntate istius qui dedit, sed fraude illius qui rem accepit, videatur commotio rei domino commoveri. Si vero ille qui rem accepit consuetudinem aut promissionem differat adimplere, quodcumque de promissio vel consueto debet, rei domino in duplum exsolvat. Nam si ita reddere promissum aut consueta dissimulet, ut dominum rei legum tempus excludat, usque ad L. annos rem cum augmento solius laboris quod illic fecit amittat.

II. TITVLVS.

DE QVINQVAGENARIJ ET TRICENNALIS TEMPORIS INTENTIONE.

I. Ne post L. annos sortes goticæ vel romanæ amplius repetantur.—II. Ne mancipia fugitiva post L. annos ad servitium revocentur.—III. Vt omnes causæ tricennio concludantur.—IV. Vt exceptis fiscalibus servis, tricennale tempus valeat in omnibus causis.—V. De interruptione tricennii.—VI. Ne tricennale tempus impediatur legatis.—VII. De præfixo annorum numero, quo fiscales servi possint ad servitium repeti.

I.—Ne post L. annos sortes goticæ vel romanæ amplius repetantur.

Sortes goticæ et tertiæ romanorum, quæ infra quinquaginta annos non fuerint revocatæ, nullo modo repetantur.

II.—Ne mancipia fugitiva post L. annos ad servitium revocentur.

Mancipia fugitiva quæ infra quinquaginta annos inventa non fuerint, non liceat ad servitium revocare.

III.—Vt omnes causæ tricennio concludantur.

Omnes causæ, seu bonæ sive malæ, aut etiam criminales, quæ infra XXX. annos definitæ non fuerint, vel mancipia quæ in contentione posita fuerint aut sunt, ab alio tamen possessa, si definitæ atque exactæ non fuerint, nullo modo repetantur. Si quis autem post hunc triginta annorum numerum causam movere tentaverit, iste numerus ei resistat, et libram auri cui rex iusserit, coactus exsolvat.

IV.—*Flavius gloriosus Recesvintus Rex.*

Vt exceptis fiscalibus servis tricennale tempus valeat in omnibus causis.

Sæpe competentis indebita resolutio iuris evanescere facit statum iustæ possessionis; et quod nulla nobilitas decoravit, indebita licentia libertati contrahit. Tricennalis ergo transcurso temporum quum tam constanter inolevisse videatur in negotiis sanctionum, ut iam non quasi ex institutione humana, sed veluti ex ipsarum rerum videatur processisse natura: ideo valitura sanctionis huius æternitate decernitur, ut si per tricennii tempus, seu fisco de quorumlibet iure quodcumque tenuerit, sive quilibet de fisci, extra mancipia fiscalia, aut cuiuspiam rebus aliquod fortasse possederit, perenni sibimet iure vindicet et retinet, et nec contra hunc numerum, in quo etiam veritas perfectæ completur ætatis, attentet commoveri vox cuiuscumque petitionis. Servi vero fisci, quorum de stirpe servili evidens origo patuerit, resoluti atque per diversa vagantes quamvis nihil in pensione tributi persolverint, quamvis fuga vel latebris seu patrocinio quorumcumque defensi latuerint, servitutis conditionem non erunt penitus evasuri: sed in originem pristinam absque temporum præiudicio redigendi: ab huius sententia legis illis tantummodo segregatis, qui percipere valuerint regia conlatione remedia libertatis.

V.—*Flavius Cindasvintus Rex.*

De interruptione tricennii.

Sæpe proprium ius alterius longinqua possessio in ius transmittit alterius: nam quod quæ XXX. annis expletis absque interruptione temporis possidet, nequam ulterius per repetentis calumniam amittere potest. Vt ergo tam petenti quam possessori competenter possit

esse consultum, id ab omnibus observandum est, ut quae cumque rem quae ab alio per XXV. annos, et supra, infra XXX. annos tamen, possessi est, sui iuris esse adstruxerit, et possessor fortasse sive a iudice seu a repetente commonitus, vel reddere distulerit, vel rationabiliter responsum parare contempserit, aut quamcumque dilationem videatur alferre, sive etiam eiusdem rei quae petitur, absentem possessorem, hoc est, aut in alia provincia, aut in expeditione publica positum esse constiterit; tunc iudex id quod reposcitur, id est, seu possessio sive quodcumque fuerit, pro interruptione temporis coram duobus aut tribus ingenuis petenti consignare procuret. Ita ut si iudex rem ipsam petenti per saionis instantiam praeeperit consignare, per epistolam manu sua subscriptam eundem saionem iuxta modum subterius comprehensum informet: et si forte possessio est ubi repositio alicuius substantiae sit, ne per rationales excusatio fiat, annulo iudicis vel saionis qui locum consignat, eadem ostia, ubi res est posita, per illos octo dies maneat obsignata, et ille qui accepit, octo tantum diebus possideat, et nihil exinde expendere, aut evertere, vel alienare praesumat, sed in eo tantum loco quod voluerit, aut potuerit laboris exerceat. Post octo autem dies rem intemeratam dimittat, ab eo quem possidentem invenerat indubitanter adprehendendam, et nullam ex hoc ille qui octo diebus possedit, calumniam pertimescat. Ita tamen ut sive ipse, seu pars eius aut posteritas infra XXX. annos a die interrupti temporis rem quam sibi consignari poposcerat, sui iuris esse convinct. Nam si convinci eadem actio taliter non potuerit, ille quidem qui suprestis est, qui dominium alienum inquietavit, rei domino velut iniustus satisfaciat petitor. Aut si aliquid expenderit exinde, vel everterit, in quadruplum reddere compellatur. Parti vero eius aut posteritati nulla ex hoc ulterius calumnia moveatur, illa vero evidentissime conditione taxata, ut si diversarum rerum, et in diversis locis haec de qua agitur fuerit dispersa facultas, ex omnibus his quae ad eandem pertinent repetitionem, unum quodcumque fuerit secundum praesentis legis decretum a iussione iudicis consignatum pro traditione teneatur omnium rerum. ¶ *Item. Exemplar epistolae informationis. Ille iudex illi saioni. Informamus te, ut locum illum quem ille repetit, et nunc in dominio illius esse videtur, iuxta legis ordinem coram duobus aut tribus ingenuis illi consignes, octo tantum diebus possidendum: ita ut si aliquid ibi repositionis habeatur, et annulo domini sui non est signatum, propter auferendam excusationem rationabilium per illos octo dies annulo tuo maneat obsignatum; a te vero nihil exinde aliquatenus auferatur.*

VI. — Flavius Recesvintus Rex.

Ne tricennale tempus impediatur relegatis.

Quantum presuris conditio urgetur humana, tantum multis remediis clementiam principalem necessitati consulere decet humanae. Quapropter quum quisque nobilis atque inferior ingenuus sive etiam servus regio iussu in custodiam vel in exilium extiterit deputatus, et contingat eum quandoque, aut liberationem gratiamque invenire, aut ad sua bona reverti; si quacumque rem in repetitione videatur habere, non illud tempus pro tricennali vel quinquagenario annorum numero in eius actione iungatur, quod ipse in custodia vel in exilio fuisse dinoscitur: sed remoto omni illo tempore, quo evidenter eidem personae in pressuris et in penuria constituta sibi debitum negotium sequi non licuit. De caetero iusta legum decreta vel tempus in eius actionibus legalis ordo maneat constitutus.

VII. — Flavius Egica Rex.

De praefixo annorum numero, quo fiscales servi possint ad servitium repelli.

Abrogata legis illius sententia, qua de fiscalibus ser-

vis praecipitur, ut absque praedicio temporum in servitutis pristinae originem redigantur; id novo sanctionis edicto decernimus, ut iidem ipsi fiscales servi, quos per XXX. annos inter praesentes aut quisque possederit, aut ipsi coram positi praedictum numerum annorum nullo dominante transierint, vel ii etiam qui per diversa vagantes sine aliqua tributi vel servitii impensione quinquagenariam annorum metam pervagando excesserint, nullo modo sint ad fisci servitum ulterius repetendi. Sed quod eos fuisse tricennales, vel quinquagenarius legalis communisque ordo convicerit, hoc esse eos modis omnibus oportebit, ut in perquisitione mancipiorum fiscalium, una eademque lex principis teneat, quae et in populorum similibus vocibus dignoscitur constituta.

III. TITVLVS.

DE TERMINIS ET LIMITIBVS.

I. Ut termini et limites conserventur. — II. De conlisis et evulsis limitibus. — III. Quid observetur si de terminis contentio oriatur. — IV. Si alius intra terminos alienos possidere dicatur. — V. Ut si aliqua pars de aliquo loco tempore romanorum remota est, ita persistat.

I. — Ut termini et limites conserventur.

Antiquos terminos et limites sic stare iubemus, sicut antiquitus videtur esse constructi, nec aliqua patimur commotione divelli.

II. — De conlisis et evulsis limitibus.

Qui studio pervadendi limites complanaverit, aut terminos fixos fuerit ausus evellere: si ingenuus est, per singula signa vel notas XX. solidos, cui fraudem fecit, cogatur inferre: et si servus est, per singula signa L. flagella suscipiat, et limitem et terminum restituat. Si quis autem dum arat, vel vineam plantat, terminum casu non voluntate convellerit; vicinis praesentibus restituat terminum, et postmodum ex hoc nullum damnus aut periculum vereatur.

III. — Quid observetur si de terminis contentio oriatur.

Quotiescumque de terminis fuerit orta contentio, signa quae antiquitus constituta sunt, oportet inquiri, id est, aggeres terrae sive arcas, quas propter fines fundorum antiquitus apparuerint fuisse congestas atque constructas: lapides etiam, quos propter indicia terminorum notis evidentibus sculptos constiterit esse defixos. Si haec signa defuerint, tunc in arboribus notas, quas decurias vocant, convenit observari, sed illas quae antiquitus probantur incisae.

IV. — Flavius gloriosus Recesvintus Rex.

Si alter intra terminos alienos possidere dicatur.

Si quis intra terminos alienos, per absentiam aut per ignorantiam domini, partem aliquam forte possederit, ita ut diuturna mansio etiam in multo tempore inolita, vel amplius quam L. annis hominum, partis eius habitatio publice et immobiliter consistere aut permanere nullatenus comprobetur; statim quum per antiqua signa evidentibus inspectoribus fines loci alterius cognoscuntur, amittat domino reformandam. Nec contra signa evidentia debitum dominium ullum longae possessionis tempus excludat. Sed hoc si ex his contententibus unius possessoris sive auctorum eius dominium repariatur advenisse postremum. Nam si tanta tempora excesserunt, ut nec ipsi nec auctores eorum noverint, cuius primum aut dominium aut possessio fuit: sed nec per testem, nec per scripturam potuerit postremus possessor ostendi, quia dubium primae possessionis constat indicium; unusquisque quod possidet, inrevocabiler possidebit. Verum ubi unus possessor sine alterius domini mansoribus publice possidens per evidentia signa locum ex integro vindicare videtur; nulla ratio

sinit, ut quamvis per longa tempora eius possessionis integritas decerpatur. Vnde si alter illic se per praesumptivam introduxerit novitatem, nihil nocere poterit possessori. Si vero idem aliena adpetens, aliquid ex hoc repetit non praesumtive, sed per iudicium; si meretur obtineat. Nam si incognite et improvide adtentet aliquatenus accedere velle, liceat hunc domino vere, ut violentum accusare, et ut invasorem, per iudicium legibus abdicare.

V. — Ut si aliqua pars de aliquo loco tempore romanorum remota est, ita persistat.

Si quodcumque ante adventum gotorum de alicuius fundi iuri remotum est, et ad aliquam possessionem, aut venditione, aut donatione, aut divisione, aut aliqua

transacione translatum est; id in eius fundi, ad quem a romanis antiquitus probatur adiunctum, iure consistat. Quum autem proprietatis fundi nullis certissimis signis, aut limitibus probatur, quid debeat observari, eligat inspectio iudicantium, quos partium consensus elegerit: ita ut iudex quos certiores agnoverit vel seniores, faciat eos sacramenta praebere, quod terminos absque ulla fraude monstraverint, et tamen nullus novum terminum sine consortis praesentia, aut sine inspectore constituat. Quod si forsitan liber hoc fecerit, damnus pervasionis accipiat, quod legibus continetur. Si vero id servus admiserit domino nesciente, ducenta flagella publice extensus accipiat, et nullum ex hoc praedictum domino computetur.

LIBER XI.

DE AEGROTIS ATQVE MORTVIS, ET TRANSMARINIS NEGOTIATORIBVS.

I. TITVLVS.

DE MEDICIS ET AEGROTIS.

I. Ne absentibus propinquis mulierem medicus flebotomare praesumat. II. — Ne medicus custodia retentos visitare praesumat. — III. Si medicus pro aegritudine ad placitum expectetur. — IV. Si ad placitum susceptus moriatur infirmus. — V. Si de oculis medicus hypochysma tollat. — VI. Si per flebotomum ingenuus sive servus mortem incurrat. — VII. De mercede discipuli. — VIII. Ne indiscussus medicus custodia deputetur.

I. — Ne absentibus propinquis mulierem medicus flebotomare praesumat.

Nullus medicus sine praesentia patris, matris, fratris, filii aut avunculi, vel cuiuscumque propinqui mulierem ingenuam flebotomare praesumat, excepto si necessitas emerit aegritudinis; ubi etiam contingat supradictas personas minime adesse, tunc aut coram vicinis honestis, aut coram servis et ancillis idoneis, secundum qualitatem aegritudinis, quae novit impendat. Quod si hoc sine praedictis praesumpserit, X. solidos propinquis aut marito coactus exsolvat, quia difficillimum nullatenus est, ut sub tali occasione ludibrium interdum ad crescat.

II. — Ne medicus custodia retentos visitare praesumat.

Nullus medicorum, ubi comites, tribuni, aut villici in custodiam retruduntur, introire praesumat sine custode carceris; nec illi per metum culpae suae mortem sibi ab eodem explorent. Nam si aliquid mortiferum his ab ipsis medicis datum vel indultum fuerit, multum rationibus publicis deperit. Si quis hoc medicorum praesumpserit, sententiam cum ultione percipiat.

III. — Si medicus pro aegritudine ad placitum expectetur.

Si quis medicum ad placitum pro infirmo visitando, aut vulnere curando poposcerit; quum viderit medicus vulnus, aut dolores agnoverit, statim sub certo placito cautione emissa infirmum suscipiat.

IV. — Si ad placitum susceptus moriatur infirmus.

Si quis medicus infirmum ad placitum susceperit, cautionis emisso vinculo, infirmum restituat sanitati; certe si periculum contigerit mortis, mercedem placiti penitus non requirat: nec ulla exinde utrique parti calumnia moveatur.

V. — Si de oculis medicus hypochysma tollat.

Si quis medicus hypochysim de oculis abstulerit, et ad pristinam sanitatem infirmum revocaverit, V. solidos pro suo beneficio consequatur.

VI. — Si per flebotomum ingenuus vel servus mortem incurrat.

Si quis medicus dum flebotomiam exercet, ingenuum

T. I.

debilitaverit, CL. solidos coactus exsolvat. Si vero mortuus fuerit, propinquis continuo tradendus est, ut quod de eo facere voluerint, habeant potestatem. Si vero servum debilitaverit aut occiderit, huiusmodi servum restituat.

VII. — De mercede discipuli.

Si quis medicus famulum in doctrina susceperit, pro beneficio suo XII. solidos consequatur.

VIII. — Ne indiscussus medicus custodia deputetur.

Nullus medicum inauditum, excepta homicidii causa, in custodiam tradat. Pro debito tamen sub fideiussore debe consistere.

II. TITVLVS.

DE INQUIETVDINE SEPVLCRORVM.

I. De violatoribus sepulcrorum. — II. Si sepulcrum mortui auferatur.

I. — De violatoribus sepulcrorum.

Si quis sepulcri violata extiterit, aut mortuum exoliaverit, et ei aut ornamenta vel vestimenta abstulerit; si liber hoc fecerit, libram auri coactus exolvat haeredibus mortui, et quae abstulit reddat. Quod si haeredes non fuerint, fisco nostro cogatur inferre, et praeterea C. flagella suscipiat. Servus vero si hoc crimen admiserit, CC. flagella suscipiat, insuper et flammis ardentibus exuratur, redditus nihilominus cunctis quae visus est abstulisse.

II. — Si sepulcrum mortui auferatur.

Si quis mortui sarcophagum abstulerit, dum sibi vult habere remedium, XII. solidos iudice insistente haeredibus mortui cogatur exsolvere. Quod si, domino iubente, servus hoc admiserit, dominus pro servo componere non moretur. Servus vero si ex sua voluntate hoc admiserit, centum flagella suscipiat, et quod tulerat, et loco et corpori proprio reformetur.

III. TITVLVS.

DE TRANSMARINIS NEGOTIATORIBVS.

I. Si transmarini negotiatores rem furtivam vendere detegantur. — II. Ut transmarini negotiatores suis et telonariis, et legibus audiuntur. — III. Si transmarinus negotiator mercenarium de locis nostris secum transtulerit. — IV. Si transmarinus negotiator mercenarium pro commercio susceperit.